

25.12.2023

Група № 22

Урок № 12

Тема уроку: «Складні випадки відмінювання іменників III і IV відмін»

Мета уроку: поглибити знання здобувачів освіти про іменник як частину мови, повторити особливості відмінювання іменників III- IV відмін; розвивати навички правильного вживання іменників у непрямих відмінках; закріпити деякі орфографічні правила; а також розвивати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, їхнє логічне і критичне мислення, творчі вміння й навички, за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до України, рідного краю, прищеплювати інтерес до історії та традицій українського народу

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 52-53 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=14kTLQzHuAc&ab_channel – III відміна

https://www.youtube.com/watch?v=-Cov_x6MZ9I&ab_channel - IV відміна

3. Законспекуйте матеріал до уроку (основне):

До **III відміни** належать іменники жіночого роду, які в називному відмінку однини мають нульове закінчення: ніч, ніжність, а також іменник *мати*.

Іменники III відміни на групи не поділяються.

До **IV відміни** належать іменники середнього роду із закінченням **-а (-я)** в називному відмінку однини, у яких під час відмінювання з'являються суфікси **-ат-, -ят-, -ен-**: теля – теляти, плем'я – племені.

Зверніть увагу!

Слова типу *оленя* – *оленятко* належать до різних відмін. У слові *оленя* суфікс **-ят-** виникає у непрямих відмінках (*оленятком*). Це особливість іменників IV відміни. У слові ж *оленятко* цей суфікс є у називному відмінку однини, крім того наявний суфікс **-к-**. І це вже іменник II відміни.

До жодної з відмін не належать:

- іменники, що вживаються тільки у формі множини: ліки, двері, сани;

- незмінювані іменники: метро, табу, селфі.

Відмінкові форми іменників третьої відміни

ВІДМІНОК	ОДНИНА		МНОЖИНА	
НАЗИВНИЙ	тінь-□	ніч-□	ті́н-і	ноч-і
РОДОВИЙ	ті́н-і	ноч-і	ті́н-ей	ноч-ей
ДАВАЛЬНИЙ	ті́н-і	ноч-і	ті́н-ям	ноч-ам
ЗНАХІДНИЙ	ті́н-□	ніч-□	ті́н-і	ноч-і
ОРУДНИЙ	ті́нн-ю	нічч-ю	ті́н-ями	ноч-ами
МІСЦЕВИЙ	(у) ті́н-і	(у) ноч-і	(у) ті́н-ях	(у) ноч-ах
КЛИЧНИЙ	ті́н-е	ноч-е	ті́н-і	ноч-і

Зверніть увагу!

В орудному відмінку однини іменники третьої відміни мають закінчення -ю, причому:

- 1) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім **губного** та **р**), то після голосного перед закінченням цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височі́нн-ю, ві́ссю, в'яззю, міддю*;
- 2) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, щ**, то подовження не відбувається: *верф'ю, вісс-ю, матір-ю, радіст-ю*;
- 3) перед закінченням після губних (“*мавна Буф*”) та **р** ставимо відповідно до правил апостроф: *любов'ю, Об'ю, Перм'ю, матір'ю*.

До четвертої відміни належать іменники середнього роду на -а(-я), які при відмінюванні у непрямих відмінках, крім знахідного і орудного, мають суфікси -ат, -ят, -ен: *галчен-я, кошен-я, коліщ-а, тім'-я, плем'-я*.

іменники з суфіксами -ат, -ят	список іменників з суфіксом -ен
тел-я - телят-и	ім'-я - імен-і
курч-а - курчат-и	плем'-я - племен-і
порос-я - поросят-и	сім'-я (насіння) - сімен-і

цуцен-я - цуценят-и	вим'я - вимен-і
лош-а - лошат-и	тім'-я - тімен-і

Відмінкові форми іменників четвертої відміни

ВІДМІНОК	ОДНИНА		МНОЖИНА	
НАЗИВНИЙ	курч-а	ім'-я	курч-ат-а	ім-ен-а
РОДОВИЙ	курч-ат-и	ім-ен-і/ім'-я	курч-ат-□	ім-ен-□
ДАВАЛЬНИЙ	курч-ат-і	ім-ен-і	курч-ат-ам	ім-ен-ам
ЗНАХІДНИЙ	курч-а	ім'-я	курч-ат- □/курч-ат-а	ім-ен-а
ОРУДНИЙ	курч-ам	ім-ен-ем/ім'- ям	курч-ат-ами	ім-ен-ами
МІСЦЕВИЙ	(на) курч-ат-і	(по) ім-ен-і	(на) курч-ат- ах	(по) ім-ен-ах
КЛИЧНИЙ	курч-а	ім'-я	курч-ат-а	ім-ен-а

Особливості відмінкових форм іменників четвертої відміни

- наявність в усіх відмінках однини і множини, крім орудного та знахідного однини, суфіксів -ат,-ят,-ен (*ведмежати, теляти, хлоп'яти, тімені*);
- форма знахідного відмінка однини однозвучна із формою називного: *курча, ягня, порося, вим'я*;
- у знахідному відмінку множини іменники – назви істот мають паралельні форми: *купити курчат і курчата, доглядати немовлят і немовлята*;
- в орудному відмінку однини іменники втрачають суфікси -ат (-ят), закінчення -ам (-ям) приєднується до кореня: *курчам, ягням*;
- іменники із суфіксом -ен- мають паралельні форми: *ім 'ям і іменем, вим 'ям і вименем*;

- кличний відмінок аналогічний із називним: *маля, лоша, ведмежата*.

4. Виконайте наступні завдання :

1. Іменники III відміни поставте в O. в. однини й запишіть у три колонки: 1) з подвоєнням букв (подвоюються м'які зубні й пом'якшені шиплячі між голосними); 2) без подвоєння букв; 3) з апострофом.

Совість, важливість, кров, твань, вісь, ожеледь, область, любов, єдність, роль, ціль, їдкість, емаль, мати, добрість, освіченість, легкість, мазь, ідейність.

Ключ. З перших букв слів перших двох колонок складеться закінчення вислову Саллюстія: «*Будь-яка людина є ...*»

2. Виконайте **вправу 7 до § 52-53 з підручника О. Авраменка для 10 кл.**

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.

25.12.2023

Група № 22

Урок № 13

Тема уроку: «Закінчення -у (-ю), -а, (-я) в іменниках родового відмінка однини чоловічого роду»

Мета уроку: (формувати компетентності): предметні: поглибити знання здобувачів освіти про відмінкові закінчення іменників чоловічого роду II відміни, формувати вміння правильно вживати їх в усному і писемному мовленні; знаходити і виправляти помилки на вивчені правила; ключові: уміння вчитися: навички пізнавальної діяльності та критичного мислення; комунікативні: виявляти й аналізувати порушення морфологічних норм; інформаційні: навички роботи з джерелами інформації та вміння критично оцінювати дидактичний матеріал; загальнокультурні: прагнення до мовної культури.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 54 у базовому підручнику: *Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.*

2. **Перегляньте відео до уроку на YouTube:**

https://www.youtube.com/watch?v=C-lxT2Xbx7U&feature=youtu.be&ab_channel

3. **Законспекуйте матеріал до уроку (основне):**

Іменники II відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини (кого? чого?) можуть мати закінчення -а або -у (на письмі ще -я або -ю): *клен — клена, гай — гаю*. Вживання того чи іншого закінчення залежить від значення іменника.

За значенням іменники поділяються на назви **чітко** та назви **нечітко** окреслених предметів і понять.

Назви чітко окреслених предметів і понять:

назви істот (*син, кінь, голуб*),

охоплювані зором речі (*ключ, трактор, дуб, пагорб*),

частин тіла (*палець, лоб*),

днів тижня та місяців (*понеділок, жовтень*),

назви населених пунктів (*Конотоп, Кременчук, Нью-Йорк*),

різних мір (*метр, кілограм*),
наукові терміни (*атом, суфікс*).

Назви нечітко окреслених предметів і понять (назви предметів, які не охоплюються зором):

не мають певних меж (*космос, шлях, ліс, Буг*),
назви великих споруд (*завод, стадіон*),
територій (*Крим, Казахстан*),
збірні назви (*горох, пісок*),
назви речовин (*граніт, кисень*),
явищ (*грім, вітер*),
дій (*біг, розгляд*),
станів (*сон, гнів*),
абстрактних понять (*прогрес, мир*) тощо.

Родовий відмінок
Закінчення іменників чоловічого роду в однині

-а (-я)	-у (-ю)
Назви істот; конкретні, чітко окреслені предмети й поняття	Назви неістот; абстрактні, збірні, нечітко окреслені предмети й поняття
1. Назви населених пунктів (зокрема міст): <i>Лондона, Парижа, Конотопа. АЛЕ: Кривого Року, Кам'яного Броду, Широкого Яру</i> (друга частина співзвучна з загальною назвою, що має закінчення –у)	1. Географічна назви, крім назв населених пунктів: <i>Ірану, Афганістану, Криму, Донбасу, Байкалу. АЛЕ: Сиваша, Дністра, Дінця</i> – наголос на останній склад
1. Терміни точних наук, а також мовознавства: <i>атома, вектора, інтеграла, ромба, синуса, катода, суфікса, займенника</i>	2. Літературознавчі терміни; терміни, що означають процеси, явища: <i>сюжету, альманаху; аналізу, синтезу, ферменту, електролізу</i>
3. Назви архітектурних деталей, слова зі значенням місця і простору + форми з –к-: <i>корзина, еркера, портика; будиночка, сарайчика, майданчика, ліска, провулка, ярка</i>	3. Назви зі значенням місця і простору: <i>поверху, залу, універмагу, стегу; будинку, сараю, майдану. АЛЕ: хліва, гаража, млина</i> – наголос на останній склад
4. Назви частин тіла: <i>зуба, суглоба, шлунка. АЛЕ: мозку</i>	4. Почуття та стани організму: <i>болю, жаху, сміху, суму</i>

5. Міри довжини, ваги, часу, числові та грошові назви: <i>метра, гектара, грама, літра, понеділка, долара</i>	5. Назви речовин і матеріалів: <i>граніту, базальту, меду, піску, кисню, водню</i>
6. Назви дерев: <i>горіха, дуба, каштана, клена, явора</i>	6. Назви рослин (крім дерева): <i>барвінку, бузку, звіробою, щавлю, ячменю</i>
7. Назви конкретних предметів: <i>рушника, компаса, брелока, бюлетеня, мотора</i>	7. Абстрактні та зірні назви: <i>гуманізму, інтелекту, батальйону, хору</i>
! Слів із закінченням –у, -ю більше. НЕ ЗАБУВАЙ стежити за наголосом і значенням!	8. Назви ігор і танців: <i>футболу, тенісу, вальсу, фокстроту. АЛЕ: гопака, квача, козака – наголос на останній склад</i>
	9. Назви явищ природи: <i>вітру, дощу, грому, туману, снігу, морозу</i>
Деякі іменники мають різні закінчення залежно від значення: <i>акта</i> (документ) – <i>акт</i> (дії), <i>апарата</i> (прилад) – <i>апарату</i> (установа), <i>блока</i> (частина споруди, машини) – <i>блоку</i> (об'єднання), <i>вала</i> (деталь машини) – <i>валу</i> (насип; ряд; хвиля; нитки) – <i>клину, поясу</i> (просторове поняття), <i>листопада</i> (місяць) – <i>листопаду</i> (опадання листя), <i>рахунка</i> (документа) <i>рахунку</i> (дія) й інші.	
Закінчення –а, -я в іменників з кінцевим основи -р	
Тверда, мішана групи: -а (<i>комара, снігура, паспорта, кучера</i> (візника); <i>газетяра</i>). М'яка група: -я (<i>єгеря, якоря, вівтаря, паламаря, пастиря, Псалтиря, гончаря, вівчаря, кучеря</i> (волосся), <i>кухаря</i>).	

Правопис закінчень іменників II відміни чоловічого роду в інших відмінках

Відмінки	Закінчення іменників II відміни чоловічого роду
Н.	—
Р.	Іменники II відміни чоловічого роду у родовому відмінку <u>множини</u> можуть мати закінчення -ів (-їв) або нульове закінчення (див. <u>Відмінкові закінчення іменників</u>). Іменники чоловічого роду в родовому відмінку <u>множини</u> мають звичайно закінчення -ів : <i>солдат — солдатів, партизан — партизанів, ткач — ткачів, батько — батьків, тато — татів, плац — плаців, помідор — помідорів, кілограм — кілограмів</i> .
	Нульове закінчення в родовому відмінку <u>множини</u> (крім кількох винятків — див. <u>Відмінкові закінчення іменників</u>) мають лише ті іменники чоловічого роду, які в <u>множині</u> втрачають суфікс -ин- : <i>киянин — кияни, киян; татарин — татари, татар; громадянин — громадяни, громадян</i> . Виняток з цього: <i>хазяїн — хазяї, хазяїв</i> (і <i>хазяїни, хазяїнів</i>).
Д.	У давальному відмінку <u>однини</u> більшість іменників другої відміни

Відмінки	Закінчення іменників II відміни чоловічого роду
	чоловічого роду мають паралельно закінчення -ові, -еві (на письмі також -єві) і рідше -у (-ю): <i>батько — батькові і батьку, будинок — будинкові і будинку, пан міністр — панові міністру, рідний край — рідному краєві і рідному краю.</i> У деяких іменниках чоловічого роду (з кінцевими основи -ів-, -ов-) у давальному відмінку однини можливе лише закінчення -у, -ю: <i>острів — остро́ву</i> ("островові" було б важко вимовляти), <i>Які́в — Яко́ву, Ки́їв — Киє́ву, Глібо́в — Глібо́ву.</i>
Зн.	—
Ор.	В орудному відмінку <u>однини</u> треба розрізняти <u>прізвища</u> прикметникового походження на -ов (-ев, -єв), -ін, -ин і однозвучні <u>назви населених пунктів</u>. Прізвища тут мають закінчення -им, а однозвучні назви населених пунктів — -ом: <i>Сергієм Миколайовичем Че́рниковим</i>, але <i>селом Черні́ковом</i>; <i>поетом Пушкі́ним</i>, але <i>містом Пушкі́ном</i>. Проте прізвища на -ов, -ін, -ин, які <u>не походять від прикметників</u>, мають закінчення -ом: <i>Сербин — Сербином</i>, <i>Волошин — Волошином</i>, <i>Кармазин — Кармазином</i>, <i>Дарвін — Дарвіном</i>, <i>Чарлі Чаплін — Чарлі Чапліном</i>, <i>Пров — Провом</i>.
М.	У <u>місцевому</u> відмінку <u>однини</u> можливі три різні закінчення: -і (-ї); -ові, -еві (-єві); -у (-ю). Вживання їх поки ще остаточно не усталене. Найчастіше вживається закінчення -і: <i>стіл — на столі, камінь — на камені, поріг — на порозі, бік — на боці, рух — у русі.</i> Іменники з основою на к мають, як правило, закінчення -у: <i>будино́к — у будинку, сік — у соку, візо́к — на візку, парк — у парку.</i> Закінчення -ові, -еві буває переважно <u>в назвах істот</u>: <i>батько — при батькові, син — при синові, кінь — на коневі (і на коні, на коню).</i>
Кл.	—

4. Виконайте наступні завдання:

1. Запишіть іменники у формі родового відмінка однини

Вокзал, табун, Крим, сад, Лондон, трактор, Париж, рік, тиждень, горох, займенник, Пирятин, автомобіль, парк, кінь, текст, трикутники, пісок, Дунай, малюнок, Конотоп, Павло, живопис, сік, роман, гвинт, інженер, лікар, телефон, ансамбль, десяток, хліб, будинок, вуж, зал, млин, четвер, тин, щавель, мед, кодекс, атом, червінець, синтаксис, склад, метрополітен, капітал, мармур, відмінок, дуб, університет, час, бузок, товар, Дніпро, стрибок, хор, екзамен, вівторок, дизель, снігопад, сокіл, клас, науковець, майданчик, світ, Донбас, туман, берег, курінь, інститут, Харків, постріб, Ліван, водень, гектар.

2. Поставте подані іменники у формі родового й орудного відмінків однини.

Бабуся, дзига, площа, сівба, миша, Марія, вулиця, паща, Надія, спекота, кобза, Хома, хвоя, пожежа, палац, яблуна, слива, дорожнеча, іронія, роса, ноша, скарга, яєчня, пляма, мережа, мелодія, доріжка, вівця, малина, калюжа, гостя, гуша, Іван.

3. Запишіть іменники у формі родового відмінка однини.

Цемент, Кривий Ріг, гопак, свинець, присудок, Івано-Франківськ, пасажир, сантиметр, усміх, Буг, понеділок, роман, Роман, рукопис, В'єтнам, Мадрид, борщ, бідон, капітан, міліметр, котангенс, смартфон, уривок, акордеон.

4. Виконайте завдання за зразком, утворивши форми родового відмінка однини.

Зразок. Балу (танцювальний вечір), бала (оцінка).

Рахунк_ (дія), рахунк_ (документ); детектив_ (твір), детектив_ (агент); дзвон_ (предмет), дзвон_ (звук); Вашингтон_ (місто), Вашингтон_ (штат); папер_ (матеріал), папер_ (документ); термін_ (строк), термін_ (наукове слово); камен_ (матеріал), камен_ (окремий шматок, брила).

5. Випишіть слова, які у формі родового відмінка однини мають закінчення –у (-ю).

Амстердам, туман, талісман, інженер, окис, любисток, баян, варіант, океан, відсоток, Киргизстан, аул, шлунок, циферблат.

6. Виконайте тестові завдання.

1. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини має іменник
 - А трамвай
 - Б будинок
 - В Ізраїль
 - Г мороз
2. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини має іменник
 - А хокей
 - Б Китай
 - В оркестр
 - Г конверт
3. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини має іменник
 - А футбол
 - Б варіант
 - В Байкал
 - Г вокзал
4. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини має іменник
 - А кілометр
 - Б директор
 - В капітал
 - Г долар
5. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини має іменник
 - А автобус
 - Б кисіль

В грам

Г дуб

6. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини має іменник

А інфінітив

Б косинус

В Мороз

Г жанр

7. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А граб, відмінок

Б Лондон, сад

В метр, теніс

Г атом, Буг

8. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А Олег, ліцей

Б чайник, храм

В тролейбус, Крим

Г диван, Нью-Йорк

9. Закінчення **-а (-я)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А тангенс, сад

Б Дністер, гопак

В Мюнхен, нежить

Г тиждень, Пакистан

10. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А Непал, портрет

Б ліс, малюночок

В мозок, вітер

Г суп, Львів

11. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А компот, Тибет

Б твіст, гурток

В офіс, гараж

Г сніг, клен

12. Закінчення **-у (-ю)** у формі родового відмінка однини мають обидва іменники рядка

А Судан, градус

Б кисень, лимон

В степ, добробут

Г вокзал, Прут

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.